



İlkokul 4. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Değerlerin İncelenmesi

Examination of Values in the Primary School 4th Grade Turkish Textbook

Kayhan BOZGÜN¹ Aşkın AKDAĞ²

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi

Başvuru Tarihi / Application Date: 02.02.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date: 05.05.2022

Atf İçin / To Cite This Article: Akdağ, A. ve Bozgün K. (2022). İlkokul 4. Sınıf Türkçe ders kitabındaki değerlerin incelenmesi. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (REFAD)*, 2(1), 47-59.

ÖZ: Değerler, geçmişten günümüze milli ve manevi kaynakların nesilden nesile aktarıldığı mirastır. Okullarda bilgi, beceri ve davranışların öğretim programlarıyla kazandırılma sürecinde konuların değerler ile ilişkilendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu araştırmanın amacı ilkokul dördüncü sınıf Türkçe ders kitabında yer alan değerleri öğrenme alanlarına göre incelemektir. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesine göre desenlenmiştir. Bu kapsamda 2021-2022 eğitim-öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ilkokullarda okutulan 4. sınıf Türkçe ders kitabı veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda ilkokul ders kitabında yer alan on kök değer betimsel analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Verilerin analizinde ve bulguların yorumlanmasında Milli Eğitim Bakanlığının 2018 yılında hazırlanan öğretim programlarında yer alan on kök değer ölçüt alınmıştır. Bu değerler; adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik olarak belirlenmiştir. Elde edilen bulgularda Türkçe ders kitabında her değer yer aldığı belirlenmiştir. Öğrenme alanları açısından değerler kullanım sıklığına göre sırasıyla sorumluluk, sabır ve yardımseverlik olarak belirlenmiştir. Ders kitabında bazı kök değerler yeterince yer verilmediği ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada ilkokul öğrencilerinin bireysel ve akademik gelişimlerinde önemli yeri olan değerlerin ayrıntılı incelemesi yapılmıştır. Sonuç olarak ders kitaplarında bazı kök değerlere yeterince yer verilmediği anlaşılmıştır. Bu sonuç bağlamında gelecekteki araştırmalarda ders kitaplarının kök değerler açısından iyileştirilmesine yönelik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Anahtar sözcükler: Türkçe dersi, ders kitabı, değerler, değer eğitimi, ilkokul.

ABSTRACT: Values are the phenomena from which spiritual and national resources are transferred from generation to generation from past to present. It is of great importance to associate the subjects with values in the process of acquiring knowledge, skills and behaviors through curricula in schools. The aim of this study is to examine the values in the fourth grade Turkish textbook according to the themes. The research was designed according to document analysis, one of the qualitative research methods. In this context, the 4th grade Turkish textbook taught in primary schools affiliated to the Ministry of National Education in Turkey in the 2021-2022 academic year were used as a data collection tool. In line with the purpose of the research, the ten root values in the primary school Turkish textbook were analyzed with the descriptive analysis technique. In the interpretation of the findings and data analysis, ten root values in the curriculum prepared by the Ministry of National Education in 2018 were used. These values are; justice, friendship, honesty, self-control, patience, respect, love, responsibility, patriotism and helpfulness. In the findings obtained, it was determined that every value is included in Turkish textbooks. In terms of themes, values were determined as responsibility, patience and helpfulness, respectively, according to the frequency of use. It has been determined that some root values are not included

¹ Dr. Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, kayhanbozgun@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9239-2547

² Sınıf Öğretmeni.

enough in the textbook. In this study, a detailed examination of the values that have an important place in the individual and academic development of primary school students was made. As a result, it has been understood that some root values are not included enough in the textbooks. In the context of this result, there is a need for studies to improve textbooks in future research.

Keywords: Turkish course, textbook, values, values education, primary school.

1. GİRİŞ

Değerler, geçmişten günümüze manevi ve milli kaynakların nesillerden nesillere aktarıldığı mirastır. Türk Dil Kurumu (2011) değeri bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü olarak tanımlamaktadır. Topal (2019) değer kullanıldığı toplumlara, referans alınan paradigmalara göre farklı anlamlar taşıyabileceğini ifade etmektedir. İnsanlık tarihi boyunca sosyal ilişkiler ve kültürel etkileşimde bireyler değerler adı verilen ilkeleri kullanmaktadır. Gelenekler ve kültürel normlardan köklerini alarak geçmişten günümüze ilişkilerin sağlıklı yürütülmesinde ve hayatın rutin akışında karşılaşılan sorunlarla başa çıkmada değerlerin gücünden yararlanılmaktadır (Aydın & Gürler, 2014; Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018). Değerler sadece toplumsal gelişimde değil aynı zamanda eğitimde de öğrencilere kazandırılması gereken nitelikler arasında önemli bir yerde durmaktadır. Bu bakımdan değerlerin kazanımı, eğitimin öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır (Fırat & Mocan, 2014).

Değerlerin kazanımı evde başlamakla birlikte öğrencilerin değerleri en doğru şekilde kazanımı okullarda gerçekleşmektedir (Köse & Gül, 2020). Eğitimde 4.0 hareketinde de vurgulandığı gibi öğretimde sadece bilişsel beceriler değil; duyuşsal ve psikomotor becerilerin de kazandırılması gereklidir (Thomson vd., 2018). Duyuşsal becerilerin kazanımı değerler yoluyla gerçekleşmektedir. Tillman (2000) öğrencilerin yaşadıkları sosyal problemler, şiddete meyilli olma, çatışma yaşamaları gibi sorunların üstesinden gelmede değerlerin doğru kazandırılmasının etkili olduğunu ifade etmektedir. Toplumun onayladığı genel ahlaki ilkeler olarak da tanımlanabilen değerler, toplumların bozulmadan varlıklarını devam ettirebilmelerinde rol oynamaktadır. Bu devamlılığı sağlamak için de sahip olunan değerlerin nesilden nesile ve etkili olarak aktarılması, değerlerin benimsenmesi ve sonraki nesillere aktarılması gerekmektedir (Özkaya & Duru, 2020). Bu aktarımda üniversitelerin eğitim fakültelerinde öğrenim gören öğretmen adayları, okullar ve öğretmenler rol oynamaktadır.

Yükseköğretim Kurulunun (YÖK) 2018 yılında güncellediği eğitim fakültesi lisans programlarına öğretmen adaylarının değer ve karakter farkındalığını kazandırmak amacı ile “Karakter ve Değer Eğitimi” derslerinin eklenmesi kararlaştırılmıştır. Bu yönüyle değerler sadece ilkökul düzeyinde değil, yediden yetmiş herkesin sahip olması gereken ilkeler olarak öne çıkmaktadır. YÖK’ün değerler eğitimi derslerini programlara alması öğretmen adaylarının da mesleki yaşamlarında öğrencilerine bu değerleri kazandırmada önemli roller üstleneceğinin göstergesi niteliğindedir. MEB’in 2018 yılında yayımladığı öğretim programlarında da ortak olarak kök değerlere yer verilmiştir. Bu kök değerler adalet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik olarak belirlenmiştir. Ders kitapları, okuma kitapları ve öğretim programlarında yer alan diğer değerlerle birlikte bu kök değerlerin ilişkilendirilerek kullanılması değerlerin sağlıklı kazanımında daha etkili olabilecektir (MEB, 2018).

Türkçe dersi dil becerilerinin gelişimi, dilbilgisi kurallarının anlaşılması, okuduğunu anlama ve yorumlamada etkili bir ders olması sebebiyle diğer derslerden ayrılan bir niteliğe sahiptir. Öğrencilerin bu derste kazandırdıkları arasında sadece dil becerilerine yönelik çalışmalar değil; aynı zamanda sosyal değerler de işlenmektedir. Bu doğrultuda ders kitapları okullarda değerleri kazandırmada etkili yollardan biridir (Deniz & Karagöl, 2018; Fırat & Mocan, 2014). Öğretim programlarında yer alan kazanımların verilmesinde her eğitim düzeyinde ders kitapları en yaygın ve geniş kullanıma sahip materyallerden biri olarak öne çıkmaktadır (Köse & Gül, 2020). Öğrencilerin okuma becerilerini kazanmasında ve bu becerilerin geliştirilmesinde Türkçe ders kitapları öncelikli olarak kullanılan kaynaklardır (Baş & İnan Yıldız, 2015). MEB’in (2018) Türkçe öğretim programında yer verdiği adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik olarak tanımladığı 10 kök değer ilkökul Türkçe 4. sınıf ders kitabında yer alan 8 ünite içerisinde kullanılmaktadır.

Alanyazında değerler ile ilgili farklı öğretim kademelerinde birçok çalışma mevcuttur. Öztürk ve Özkan (2018) Hayat Bilgisi ders kitabındaki değerleri incelemiştir. Kuş ve diğerleri (2013) Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan değerleri incelemiştir. Fırat ve Mocan (2014) ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan değerleri incelemiştir. İlgili literatür incelendiğinde ilkökul Türkçe ders

kitaplarında yer alan değerlerin incelenmesine yönelik çalışmalara yeterince yer verilmediği görülmektedir. Bu çalışmalardan Susar Kırmızı (2014) ilkokul 4. sınıf Türkçe ders kitabındaki değerleri incelemiştir. Belet ve Deveci (2008) gerçekleştirdikleri araştırmada ilkokulun her düzeyinde değerlerin genel incelemesini yapmışlardır.

İlkokul düzeyindeki Türkçe ders kitaplarının incelendiği bu araştırmalarda yer alan değerlerin, MEB'in 2018 yılı güncel öğretim programında yer alan kök değerlerden farklı olduğu göz önünde bulundurularak bu çalışmada güncel değerlerin incelenmiş olması önemlidir ve bu yönüyle diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Okullarda bilgi, beceri ve davranışların öğretim programlarıyla kazandırılma sürecinde konuların değerler ile ilişkilendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu çalışma ile Türkçe ders kitaplarında kazandırılmaya çalışılan değerlerin betimlemesi yapılmıştır. Araştırma ilkokul düzeyindeki ders kitaplarında yer alan değerlerin incelenmesi yönüyle önemlidir. Bu gerekçeye bağlı olarak bu araştırmanın amacı ilkokul dördüncü sınıf Türkçe ders kitabında yer alan kök değerleri öğrenme alanlarına göre incelemektir. Araştırmanın amacı bağlamında aşağıda yer alan alt problemlere cevap aranmıştır.

1. Dördüncü sınıf Türkçe ders kitabında hangi değerler bulunmaktadır?
2. Türkçe ders kitabında işlenen değerler öğrenme alanlarına göre nasıl değişim göstermektedir?

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntemi, ilgili dokümanlar ve verilerin analiz yöntemleri hakkında bilgiler yer almaktadır.

2.1. Araştırma Deseni

Bu araştırma nitel araştırma yöntemi kullanılarak tasarlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma modelleri arasında yer alan, yazılı materyallerin incelenmesinde baş vurulan ve ders kitaplarının incelenmesine yönelik doküman incelemesi deseni kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması amaçlanan bir durum veya konuda olgu veya olaylara ilişkin bilgiler içeren yazılı veya elektronik eserlerin analizini kapsar (Bowen, 2009; Merriam & Tisdell, 2015; Yıldırım & Şimşek, 2018). Basılı kaynakları amaçlanan olgu veya olgulara göre incelenmede kullanılan nitel bir yaklaşımdır. Araştırmacıların kolay ulaşabildiği hazır veri kaynaklarının ayrıntılı olarak ele alınmasını sağlar (Merriam & Tisdell, 2015).

2.2. Verilerin Toplanması

Bu araştırmada verilerin toplanmasında doküman incelemesinden yararlanılmıştır. Doküman olarak amaçlı örnekleme yoluyla seçilen ve 2021-2022 eğitim-öğretim yılında MEB'e bağlı devlet okullarında okutulan, Işıl Uğur YALÇIN (2019) tarafından kaleme alınan 4. sınıf İlkokul Türkçe Ders Kitabı incelenmiştir. Kitapta sekiz farklı tema ve bu temalar içinde yer alan metinlerden bazıları araştırma amacına uygun olarak incelenirken dinleme metinleri araştırma kapsamına dahil edilmemiştir.

2.3. Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri nitel araştırmalarda kullanılan betimsel analiz yaklaşımı ile çözümlenmiştir. Betimsel analiz yoluyla doküman, görüşme veya gözlem ile elde edilen veriler önceden belirlenmiş temalara ve kategorilere göre sunulur, özetlenip yorumlanır (Merriam & Tisdell, 2015; Yıldırım & Şimşek, 2018). Ayrıca bu analizde veriler örnek doğrudan alıntılar veya metinlerle desteklenir. Amaç elde edilen verileri betimsel bir yaklaşımla okuyucuya sunmaktır. MEB (2018) tarafından yayımlanan

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer verilen değerlerden on kök değer tema olarak kullanılmıştır. Programda yer alan kök değerler; vatanseverlik, dostluk, sorumluluk, dürüstlük, saygı, özdenetim, sevgi, sabır, adalet ve yardımseverliktir. Bu kök değerlerin çatısı altında toplanan veriler tanımlanmıştır. Bulgularda sunulan veri çözümlenmeleri örnek metinlerle desteklenmiştir. Çalışmada incelenen kök değerlerin davranış ve kişilik özelliklerine göre sınıflandırılmasına Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1: Kök Değerlerin Sınıflandırılması

Değer	Özellik
Adalet	Adil olma, doğru davranmak, eşit davranma.
Dostluk	Güven duyma, anlayışlı olma, diğerkâmlık, dayanışma, sadık olma, vefalı olma, yardımlaşma.
Dürüstlük	Güvenilir olma, doğru sözlü olma, açık ve anlaşılır olma, sözünde durma.
Özdenetim	Öz güven sahibi olma, davranışlarının sorumluluğunu üstlenme, gerektiğinde özür dileme, davranışlarını kontrol etme.
Sabır	Kendini tutma, olacak ya da gelecek bir şeyi telaş göstermeden bekleme, tahammül etme, zorluklara katlanma, dayanma gücü.
Saygı	Diğer insanların kişiliklerine değer verme, alçakgönüllü olma, başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma.
Sevgi	Fedakârlık yapma, aile birliğine önem verme, merhametli olma, güven duyma.
Sorumluluk	Tutarlı ve güvenilir olma, sözünde durma, kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma, davranışlarının sonuçlarını üstlenme.
Vatanseverlik	Sadık olma, tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma, çalışkan olma, dayanışma, kurallara ve kanunlara uyma, toplumu önemseme.
Yardımseverlik	İş birliği yapma, cömert olma, misafirperver olma.

2.4. Geçerlik ve İnanırcılık

Geçerliği sağlamak için araştırmadan elde edilen bulguların yorumlanmasında ilgili literatürden yararlanılmıştır. Ders kitabının seçiminde de amaçsal örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Nitel araştırmalarda kullanılan bir örnekleme yöntemi olan amaçlı örnekleme, mevcut kaynaklara ve çalışmanın amacına göre örnekleme büyüklüğünün farklılık gösterdiği örnekleme türüdür (Dongre vd., 2010). Ders kitabında işlenen değerleri desteklemek amacıyla örnek metinler alıntılanmıştır. Elde edilen verilerin bir bölümü iki bağımsız araştırmacıya verilerek ders kitabını amaç doğrultusunda incelemeleri istenmiştir. Daha sonra araştırmacıların verileri ile bağımsız araştırmacıların verileri karşılaştırılmış ve uzlaşılan görüşler değerlendirmeye alınmıştır. Araştırmacılar da ortak görüşler doğrultusunda bulguları değerlendirmişlerdir.

3. BULGULAR

Bu bölümde ilkökul 4. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan on kök değer betimsel analizine yönelik bulgular yer almaktadır. Tablo 2'de 4. sınıf Türkçe ders kitabı temaları ve bu temalarda yer alan değerlere ilişkin veriler yer almaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı, öğretim programlarında yer alan "adalet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik" değerleri on kök değer olarak temel alınmaktadır. İlkokul 4. sınıf Türkçe ders kitabında "Erdemler", "Milli Kültürümüz", "Milli Mücadele ve Atatürk", "Kişisel Gelişim", "Sanat", "Doğa ve Evren", "Bilim ve Teknoloji" ve "Sağlık ve Spor" temaları bulunmaktadır. Ayrıca her temada dörder metin yer almaktadır. Bu metinlerde hangi değerlerin yer aldığı Tablo 2'de görülmektedir:

Tablo 2: Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Temaların Değerlere Göre Karşılaştırılması

Tema	Metinler	Değerler	Adalet	Dostluk	Dürüstlük	Özdenetim	Sabır	Saygı	Sevgi	Sorumluluk	Vatanseverlik	Yardıms severlik
Erdemler	Arkadaş			X					X			X
	Kirpi masah			X				X				X
	Yavru ahtapot olmak çok zor			X			X			X		X
	Kaşığı	X			X		X			X		X
Milli Kültürümüz	Babamızın elleri							X				
	Ye kürküm ye		X					X				
	Dil devrimi yapıyor									X	X	
Milli Mücadele ve Atatürk	Yakutistan masah				X	X	X			X		X
	Çanakkale türküsü										X	
	Amerikalı bir çocuktan Mustafa Kemal'e mektup var							X		X	X	
Kişisel gelişim	Kastamonulu safiye										X	
	Kutü'l amare						X				X	
	Çiçeklere maniler					X	X			X		
	Büyük gün					X	X					
Sanat	Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olmak			X	X	X						
	Taş çorbası			X	X							X
	Yokuş							X	X			
	Padişahın ebrusu	X		X					X		X	
Doğa ve evren	Masalıcı dede pertev nâili boratav						X		X	X	X	
	Mozart'ın yaşamından								X			
	Kardan adamın evi			X					X	X		X
	Termit kolonisi									X	X	X
Bilim ve teknoloji	Kim korkar kırmızı başlıklı kuzdan					X						
	Deniz masah						X					X
	Hızlı düşünmek						X			X		
	Elektronik beyinlerle dolu bir dünya								X			X
Sağlık ve spor	Güneş'in gittiği gün								X			
	Kar taneleri bilimin tarihi					X	X			X		
	Elimde değil			X	X	X	X					X
	Bütün yollar kalbe çıkar									X		
Sağlık ve spor	Haydi spora			X					X			
	Türkiye'de futbolun çocukluğu			X					X	X		

Buna göre, *Erdemler* temasında yardıms severlik dört; dostluk üç; sorumluluk ve sabır ikişer; adalet, dürüstlük, saygı ve sevgi değerlerine birer defa yer verildiği görülmüştür. *Milli Kültürümüz* temasında saygı ve sorumluluk ikişer; adalet, dürüstlük, öz denetim, vatanseverlik, sabır ve yardıms severlik değerleri ise birer defa kullanılmıştır. *Milli Mücadele ve Atatürk* temasındaki her metinde vatanseverlik değerinin işlendiği; sorumluluk, saygı ve sabır değerlerinin birer kez kullanıldığı belirlenmiştir. *Kişisel Gelişim* temasında sabır ve öz denetime üçer; dürüstlüğe iki, dostluk, sorumluluk ve yardıms severlik değerlerine ise birer defa yer verildiği tespit edilmiştir. *Sanat* temasında sevgi dört; vatanseverlik iki; adalet, dürüstlük, sabır ve sorumluluk değerleri ise birer kez kullanılmıştır. *Doğa ve Evren* temasında yardıms severlik üç; sorumluluk iki; dostluk, özdenetim, sabır, sevgi ve vatanseverlik değerleri birer defa kullanılmıştır. *Bilim ve Teknoloji* temasında sabır ve sorumluluk ikişer; özdenetim, sevgi ve yardıms severlik değerleri birer defa kullanılmıştır. *Sağlık ve Spor* temasında dostluk üç; sevgi ve sorumluluk ikişer; özdenetim, sabır, saygı ve yardıms severlik değerleri birer defa kullanılmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde ilkökul 4. sınıf Türkçe ders kitabındaki konular incelendiğinde metinlerde en çok sorumluluk, sabır ve yardıms severlik değerlerinin işlendiği tespit edilmiştir. En az kullanılan

değerlerin ise adalet ve dürüstlük değerleri olduğu görülmüştür. Ayrıca bu bulgulardan yola çıkarak değerlerin tek başına kullanılabilmesinin yanı sıra farklı değerlerle birlikte aynı metin içinde kullanılabilirdiği söylenebilir. Ders kitabında yer alan değerlerin temalara göre dağılımı Tablo 3'te verilmiştir:

Tablo 3: 4. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Değerlerin Görülme Sıklığı

Değerler	1.tema	2.tema	3.tema	4.tema	5.tema	6.tema	7.tema	8.tema	Toplam
Adalet	1	1	0	0	1	0	0	0	3
Dostluk	3	0	0	1	0	1	0	3	8
Dürüstlük	1	1	0	2	1	0	0	0	5
Özdenetim	0	1	0	3	0	1	1	1	7
Sabır	2	1	1	3	1	1	2	1	12
Saygı	1	2	1	0	1	0	0	1	6
Sevgi	1	0	0	0	4	1	1	2	9
Sorumluluk	2	2	1	1	1	2	2	2	13
Vatanseverlik	0	1	4	0	2	1	0	0	8
Yardımseverlik	4	1	0	1	0	3	1	1	11
Toplam	15	10	7	11	11	10	7	11	82

Tablo 3'e göre 4. sınıf Türkçe ders kitabında adalet değerine üç, dostluk değerine sekiz, dürüstlük değerine beş, öz denetim değerine yedi, sabır değerine 12, saygı değerine altı, sevgi değerine dokuz, sorumluluk değerine 13, vatanseverlik değerine sekiz, yardımseverlik değerine 11 defa yer verilmiştir. Kitabın tamamında bütün değerlere yer verilmiştir. Birinci temada 15 değere, dördüncü, beşinci ve sekizinci temada 11 değere, ikinci ve altıncı temada 10 değere, üçüncü ve yedinci temada 7 değere yer verilmiştir. Kitapta toplam 82 kez kök değerlere değinildiği görülmüştür. Kitapta yer alan konular incelendiğinde bazı konuların birden fazla kök değeri barındırdığı görülmektedir. Ders kitabında ele alınan kök değerlerin kullanımlarına ait örnekler aşağıda verilmiştir. Bu değerlerin kitapta nasıl ele alındığı örneklere yer verilerek incelenmiştir. *Adalet* değeri adil olma, doğru davranmak, eşit davranma gibi özellikler taşımaktadır. Bu değer ile ilgili ders kitabındaki "Ye Kürküm Ye" adlı örnek metinde yer alan ifade şudur:

"Hoca, bir yere davetli imiş. Hani yokluğundan, yoksulluğundan değil ya değiştirmeye eli mi değmemiş ne olmuşsa davete üzerindekiyle gitmiş. Gitmiş ama bir 'buyur' eden olmamış. Onlar birbirlerini ağırlarken kimselere fark ettirmeden gidip üstünü başını değiştirivermiş. Bu defa Hoca'yı nereye oturtacaklarını, nasıl ağırlayacaklarını şaşırılmışlar. Hele sofrada, 'buyur' üstüne 'buyur' edilince Hoca dayanamamış:

- Bre insafsızlar, biraz önce yüzüme bakmadınız. Şimdi bu ikram niye, diyerek kürkünün ucunu tutup yemeklere doğru uzatarak,

- Ye kürküm ye!.. Bu ikram sana demiş."

İlkokul dördüncü sınıf Türkçe ders kitabının ikinci temasında yer alan "Ye Kürküm Ye" metninde eşit davranma, paylaşma vurgulanarak adalet değerine yer verilmiştir. Bu bakımdan adalet değerinin çocukların paylaşımcı ve eşitlikçi olmasını sağladığı düşünülebilir. Ayrıca saygı değerini de barındırdığı görülmüştür. *Dostluk* değeri güven duyma, anlayışlı olma, diğerkâmlık, dayanışma, sadık olma, vefalı olma, yardımlaşma gibi özellikler taşımaktadır. Bu değer ile ilgili ders kitabındaki "Arkadaş" adlı örnek metinde yer alan ifade şudur:

"Yalnız oynadığım zaman

Küçülür dünya,

İçine sığamam.

Oyuncaklar güzel ama

*Yanıt vermiyorlar sorduklarıma.
Ele ele tutuşmak için
Arkadaş gerek.
Yalnızken de şarkı söylenebilir ama
Daha güzeli,
Birlikte söylemek.”*

İlkokul dördüncü sınıf Türkçe ders kitabının birinci temasında yer alan “Arkadaş” adlı şiirde dayanışma duygusu vurgulanarak dostluk değerine yer verilmiştir. Bu değer ile birlikte öğrencilerin akranlarıyla olan ilişkilerinde dostluğun önemi yansıtılmaktadır. Ayrıca sevgi ve yardımseverlik değerlerini de kapsadığı görülmüştür. *Dürüstlük* değeri güvenilir olma, doğru sözlü olma, açık ve anlaşılır olma, sözünde durma gibi özellikler taşımaktadır. Bu değer ile ilgili ders kitabındaki “Kaşağı” adlı örnek metinde yer alan ifade şudur:

*“...O gece hiç uyuyamadım. (...) Hasan’ın hayali gözümün önüne geliyor, “İftiracı! İftiracı!” diyerek karşımda ağlıyordu. Pervin’i uyandırdım.
“Ben Hasan’ın yanına gideceğim.” dedim.
“Niçin?”
“Babama bir şey söyleyeceğim.” “Ne söyleyeceksin?”
“Kaşağıyı ben kırmıştım, onu söyleyeceğim.”
“Hangi kaşağıyı?”
“Geçen seneki... Hani babamın Hasan’a darıldığı...”
Sözümü tamamlayamadım. (...) Ağlaya ağlaya Pervin’e anlattım. “Şimdi babama söylersem Hasan da duyacak, belki beni bağışlayacak.” dedim.
“Yarın söylersin...” dedi.
“Hayır, şimdi gideceğim!” ...”*

İlkokul dördüncü sınıf Türkçe ders kitabının birinci temasında yer alan “Kaşağı” adlı serbest okuma metninde doğru sözlü olma, açık ve anlaşılır olma vurgulanarak dürüstlük değerine yer verilmiştir. Ayrıca adalet, sabır, sorumluluk ve yardımseverlik değerlerini de barındırdığı görülmüştür. *Özdenetim* değeri; öz güven sahibi olma, davranışlarının sorumluluğunu üstlenme, gerektiğinde özür dileme, davranışlarını kontrol etme gibi özellikler taşımaktadır. Bu değer ile ilgili ders kitabındaki “Büyük Gün” adlı örnek metinde yer alan ifade şudur:

*“(...) Hezarfen sonunda kule balkonunun demirlerine tırmanmış. Gövdesini boşluğa bırakmadan önce soluğunu son bir kez tutmuş, gözlerini yummuş ve yavaşça mırıldanmış: “Allah’ım! Sana sığındım. Mahcup etme beni. Bunu söyledikten sonra da balkon demirini tutmakta olan ellerini serbest bırakmış. Aşağıda toplanan kalabalıktan büyük bir uğultu yükselmiş o anda:
“Atladı... Atladı...”
“Gerçekten de boşluğa bıraktı kendini.”*

Hezarfen havada önce bir iki çırpınmış. İlk şaşkınlığı geçince de kanatlarını kontrol etmeyi başarmış. Bu şaşkınlık sırasında bir parça yere yaklaşmış ama panik yapmamış. Kanatlarını dengelemesinin ardından gökyüzüne doğru yeniden süzülmüş.

Tıpkı bir güvercin gibi kanat çırpabiliyormuş şimdi. Daha sonra rüzgârı arkasına almış ve yönünü denize doğru çevirmiş. Artık esmekte olan rüzgâr, kanatlarının yoldaşı olmuş. Kule dibinde toplananlar nefeslerini tutmuş onu izliyorlarmış: “Başardı. Uçmayı başardı. Gördünüz mü?” (...)

İlkokul dördüncü sınıf Türkçe ders kitabının dördüncü temasında yer alan “Büyük Gün” adlı metinde davranışlarını kontrol etme, öz güven sahibi olma vurgulanarak özenetim değerine yer verilmiştir. Ayrıca sabır değerini de kapsadığı görülmüştür. Sabır değeri kendini tutma, olacak ya da gelecek bir şeyi telaş göstermeden bekleme, tahammül etme, zorluklara katlanma, dayanma gücü gibi özellikler taşımaktadır. Bu değer ile ilgili ders kitabındaki “Deniz Masalı” adlı örnek metinde yer alan ifade şudur:

“Kocaman gövdeli anne kaplumbağa günlerce yüzdü. Doğduğu kıyılara vardığında yorgundu. Kumsala çıktı. Ağır ağır ilerledi. Yumurtlamak için uygun bir yer aradı. Yüzgeçleriyle kumu kazdı. Açtığı çukurun içine yumurtalarını bıraktı. Belki iki yüz, belki üç yüz tane. Sonra yumurtalarının üstlerini kumlarla örttü. “Yaz gelince yumurtalarım olgunlaşacak. Pek çok bebek kaplumbağam dünyaya gelecek” diye düşündü. Bitkindi ama sevinçliydi. Denize döndü. Diğer kaplumbağalarla buluştu. Yüzdüler. Haftalar geçti. Sıcak arttı.

(...) Kabuklardan sıyrılan yavrular ışığa, denize doğru koşmaya başladılar. Kısa zamanda dalgalara kavuştular. Anne kaplumbağa, yavrularını sevinçle karşıladı. Kocaman bir aile oldular. Birlikte denize açıldılar.”

İlkokul dördüncü sınıf Türkçe ders kitabının altıncı temasında yer alan “Deniz Masalı” adlı serbest okuma metninde olacak ya da gelecek bir şeyi telaş göstermeden bekleme, zorluklara katlanma vurgulanarak sabır değerine yer verilmiştir. Ayrıca yardımseverlik değerini de barındırdığı görülmüştür. Saygı değeri diğer insanların kişiliklerine değer verme, alçakgönüllü olma, başkalarına kendine davranılmasını istediği gibi davranma özelliklerini taşımaktadır. Bu değer ile ilgili ders kitabındaki “Amerikalı Bir Çocuktan Mustafa Kemal’e Mektup Var” adlı örnek metinde yer alan ifade şudur:

“(...) Curtis Lafrance, yazdığı bu mektuptan 35 yıl sonra Atatürk’ün öğütlerine uyarak okumuş ve başarılı bir iş adamı olmuştur. (...) İnsanları, ulusları yakından tanımak için elinden gelen bütün olanakları kullanan bu ünlü iş adamının başarı gizleri arasında Atatürk’ten aldığı esinin bir hayli büyük olduğunu söyleyebiliriz. Curtis Lafrance, M. Kemal Paşa’ya; 75 yıl önce yazdığı mektupta “Bir gün Türkiye’ye gelmek istediğimdeyim.” demişti. O bu isteğini ancak 75 yıl sonra 85 yaşında gerçekleştirebildi. Atatürk’ü yakından göremedi ama kurduğu cumhuriyeti gördü. Anıtkabir’i ziyaret ederek (...) yaşam boyu ona duyduğu saygıyı, sevgiyi sundu.”

İlkokul dördüncü sınıf Türkçe ders kitabının üçüncü temasında yer alan “Amerikalı Bir Çocuktan Mustafa Kemal’e Mektup Var” adlı metinde diğer insanların kişiliklerine değer verme özelliği vurgulanarak saygı değerine yer verilmiştir. Ayrıca sorumluluk ve vatanseverlik değerlerini de barındırdığı görülmüştür. Sevgi değeri fedakârlık yapma, aile birliğine önem verme, merhametli olma, güven duyma gibi özellikler taşımaktadır. Bu değer ile ilgili ders kitabındaki “Güneş’in Gittiği Gün” adlı örnek metinde yer alan ifade şudur:

“Sen olmadan, bu zavallı şirin ufaklıklar hep ufak kalırlar. (...) Tüm çiçeklerin dilleri sarkar dışarı. Senden gelen ışık, büyümeleri için onlara güç verirken fotosentez yapmak için sana ihtiyaçları var. (...) Tüm bitkiler yok olduğunda balıkları yiyen kuşlar benim kurtçuklarımı yemeye başlar. Bana da yemem için tek bir kurtçuk bile kalmaz. Komşum horoz anlamaz ki neden gökyüzünden bir ampul sarkar. Artık güneşte kurumuş domatesler de yok. Kuru üzüm ya da kuru erik. (...)

“Geri döneceğim!” dedi Güneş. “Dilediğiniz olsun!

Bebekler için de geri döneceğim.

Çiçekler ve balıklar için de!

Sabahları ben doğar doğmaz ötebilsinler diye. Horozlar için geri döneceğim. (...)

İlkokul dördüncü sınıf Türkçe ders kitabının yedinci temasında yer alan “Güneş’in Gittiği Gün” adlı metinde fedakârlık yapma, merhametli olma vurgulanarak sevgi değerine yer verilmiştir. Ayrıca yardımseverlik değerini de barındırdığı görülmüştür. Sorumluluk değeri tutarlı ve güvenilir olma, sözünde durma, kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma, davranışlarının sonuçlarını üstlenme gibi özellikler taşımaktadır. Bu değer ile ilgili ders kitabındaki “Elimde Değil” adlı örnek metinde yer alan ifade şudur:

“(...) Tikleri kontrol altında tutmak çok kolay olmayacaktı. Ama hem Kağan hem anne babası tiklerle başa çıkmanın yollarını arayacaklardı. Tikleri takip edebilmek için bir tablo yaptılar. Bu tablo sayesinde gördüler ki Kağan ne zaman yorgun, sinirli ya da canı sıkın olsa tikler artıyordu. Kağan zamanla tikten önce gelen huzursuzluk duygusunu fark etmeyi öğrendi. Bu sayede tiki engellemenin bir yolunu bulabiliyordu. (...)

Bir gece aynada hareket eden koluna bakarak “Belki de,” dedi Kağan. “Koluma bir tikin yaklaştığını hissettiğimde elimi hemen cebime sokabilirim.” “Bu güzel bir fikir.” dedi annesi ve bunu not etti. (...) Tiklerin onun bir parçası olduğunu biliyordu ama her zaman onların istediği olmayacaktı! “Hey tikler, ayağınızı denk alın!” dedi kendi kendine. “Yapabileceğim tek hareket siz değilsiniz, anlaşıldı mı?”

İlkokul dördüncü sınıf Türkçe ders kitabının sekizinci temasında yer alan “Elimde Değil” adlı metinde kendi davranışlarının sonuçlarını üstlenme özelliği vurgulanarak sorumluluk değerine yer verilmiştir. Öğrenciler örnek metinde olduğu gibi bir problemle karşılaştıklarında çözüm yolları bulma sorumluluğunu üstlenebilmektedir. Vatanseverlik değeri sadık olma, tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma, çalışkan olma, dayanışma, kurallara ve kanunlara uyma, toplumu önemseme gibi özellikler taşımaktadır. Bu değer ile ilgili ders kitabındaki “Masalcı Dede Pertev Naili Boratav” adlı örnek metinde yer alan ifade şudur:

“Pertev Naili Boratav halkın masallarının, türkülerinin, efsanelerinin kaybolmasından korktuğu için gece gündüz çalıştı. (...) Daha genç bir lise öğrencisi iken köy köy dolaşıp masallar, destanlar toplamaya başladı. Dinlediği masalları, destanları, şiiirleri, halk türkülerini tek bir kelime atlamadan defterlerine yazardı. Daha sonraki yıllarda ses kayıt cihazlarının çıkması işleri biraz daha kolaylaştırdı. Ama genç araştırmacılardan hemen hiçbiri Anadolu’dan onun kadar masal, şiiir, destan toplayamadı. (...)

Pertev Naili Boratav, hiç bilmediğimiz Nasrettin Hoca fıkralarını, Köroğlu destanlarını yok olmaktan kurtardı.yapmamız gereken iş, Pertev Naili Boratav’ın tek başına gerçekleştirdiği bu çabalarının yanında çok basit bir iştir. Onun yok olmaktan kurtardığı bu masalların, türkülerin, destanların yaşaması için bizim de onları okumamız gerekir.”

İlkokul dördüncü sınıf Türkçe ders kitabının beşinci temasında yer alan “Masalcı Dede Pertev Naili Boratav” adlı metinde tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma vurgulanarak vatanseverlik değerine yer verilmiştir. Ayrıca sabır, sevgi, sorumluluk değerlerini de barındırdığı görülmüştür. Yardımseverlik değeri iş birliği yapma, cömert olma, misafirperver olma gibi özellikler taşımaktadır. Bu değer ile ilgili ders kitabındaki “Yavru Ahtapot Olmak Çok Zor” adlı örnek metinde yer alan ifade şudur:

“(...) Otobüstekiler bakarken şaşkınlıkla,

*Bizim Nino hiç tereddüt etmedi,
 Atladı tehlikenin ortasına.
 ...Ve kahraman Nino çıktı dışarıya,
 Her bir kolunda onlarca yumurta.
 Anne balık hemen çıkamadı şoktan.
 Son saniyede bir kol itmişti onu da dışarı.
 Zor kurtulmuşlardı feci yıkımdan.
 Küçük Nino yumurtaları usulcacık bıraktı
 Annelerinin koynuna...
 Mutluydu koştuğu için hemen yardımlarına. (...)*

İlkokul dördüncü sınıf Türkçe ders kitabının birinci temasında yer alan “Yavru Ahtapot Olmak Çok Zor” adlı metinde iş birliği yapma vurgulanarak yardımseverlik değerine yer verilmiştir. Ayrıca konunun bütünü ele alındığında sabır, dostluk ve sorumluluk değerlerine de değinilmiştir. Bu bulgular değerlerin tek başına kullanılabilmesinin yanı sıra farklı değerlerle birlikte kullanılabilirliğini göstermektedir.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu çalışma MEB tarafından dağıtılan ve Özgün Yayınevi tarafından yayımlanan ilkokul dördüncü sınıf Türkçe ders kitabında yer verilen değerleri betimlemeyi ve doküman incelemesi yöntemi kullanarak incelemeyi amaçlamıştır. MEB’in Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda yer alan on kök değer ölçüt alınarak veriler incelenmiş ve bulgulara ulaşılmıştır. Türkçe dersleri sadece edebî metinler, anlama ve anlatma becerilerini vermekle değil; aynı zamanda toplumsal olaylar, ilkeler, değerler, kültürel birikimleri de ele alması bakımından çok yönlü bir ders olarak bilinir (Fırat & Mocan, 2014). Değerler eğitimi yoluyla toplum tarafından onaylanan ahlaki, geleneksel davranışlar nesilden nesillere aktarılmaya çalışılmaktadır. Araştırma, ilkokul Türkçe ders kitaplarında yer alan değerlerin incelenmesi yönünden bazı çalışmalarla (Belet & Deveci 2008; Susar Kırmızı, 2014) benzerlik göstermekle birlikte, farklı değerlerin incelenmesi yönünden ayrışarak özgün bir çalışma niteliği kazanmaktadır.

Araştırmadan elde edilen bulgularda, Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda yer verilen on kök değerlerin tamamının ders kitabında sayıca farklı miktarlarda kullanıldığı belirlenmiştir. On kök değer, sekiz farklı tema altında 82 kez kullanılmıştır. Öğrenme alanları açısından sayıca en çok yer verilen değerlerin sırasıyla sorumluluk, sabır ve yardımseverlik değerleri olduğu belirlenmiştir. En az yer verilen değerlerin ise adalet, dürüstlük ve saygı değerleri olduğu tespit edilmiştir.

Alanyazında benzer sonuçlara ulaşan çalışmalar olduğu gibi, bunun aksini tespit eden çalışmalar da mevcuttur. Fırat ve Mocan (2014) yaptıkları çalışmada Türkçe ders kitaplarında saygı değerinin diğer değerlere göre daha az sayıda yer verildiğini belirlemiştir. Çalışmada yardımseverlik ve sorumluluk değerlerine ağırlıklı olarak yer verildiğini belirtmişlerdir. Bu çalışmada da yardımseverlik değerinin en çok kullanılan değerlerden biri olarak tespit edilmesi benzer sonuçlara ulaşıldığını göstermiştir. Özkaya ve Duru (2020) bu çalışmadaki sonuçlarla tutarlı bir şekilde Matematik ders kitaplarında adalet değerine az sayıda yer verildiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte paylaşma değerinin adalet değerine göre çok daha fazla sayıda işlendiği belirlenmiştir. Türkçe ders kitaplarının incelendiği çalışmalardan Belet ve Deveci (2008) elde ettiği bulgularda sorumluluk, dürüstlük ve özdenetim değerlerinin ders kitaplarında yer aldığını belirleyerek benzer sonuçlara ulaşmıştır. Ayrıca Susar Kırmızı (2014) da ders kitabında dürüstlük, yardımlaşma, saygı, vatanseverlik ve sevgi değerlerinin kullanıldığını belirlemiştir. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar ve alanyazında yer alan araştırmalardan hareketle, ülkemizdeki okullarda okutulan ders kitaplarında işlenen değerlerin genel ölçüde benzerlik gösterdiği, sadece yıllara göre farklı değer sınıflandırmalarının kullanıldığı anlaşılmıştır.

Sonuç olarak bu çalışma ilkokul dördüncü sınıf Türkçe ders kitabında yer alan on kök değer kullanımına ilişkin bulgular sunmaktadır. Çalışma Türkiye’de öğrenim gören ilkokul öğrencilerinin ders kitaplarından yararlandıkları süreçlerde bu değerler ile ne ölçüde karşılaştıklarına yönelik bilgiler içermesi yönünden önemlidir. Değerler eğitimi son yıllarda önem kazanmış ve önemli olmaya da devam etmektedir. Göksu (2018) değerler eğitiminin bireylere değerleri öğretmede ve aşılama da bir aktarım aracı olduğunu ifade etmektedir. Öğrencilerin ailede başlayan değer öğrenim süreci okulda devam etmektedir. İlkokul öğrencilerinin bilişsel gelişimleri ile birlikte sosyal-duygusal gelişimlerinde de değerler önemli yer tutmaktadır. Örneğin dürüstlük ve adalet değerinin öğrencilere kazandırılması ile sosyal-duygusal gelişimlerine ek olarak karakter gelişimine de destek olunmaktadır. Özdenetim değeri çocukların oto kontrol becerileri ve özgüvenlerine katkı sağlamaya yönelik bir duyuşsal özellikli değerdir. Öğrencilerin sabrederek ve çaba göstererek bir işten veya durumdan olumlu sonuçlar alması olasıdır. Denetim ve kontrol becerileri kazanımı, paylaşma ve yardımseverlik, dürüstlük ve başkasının haklarına saygı duyma gibi değerler yoluyla öğrencilerin erken yaşlarda akran ilişkilerinde, aile bağlarında, çevresi ile olan etkileşiminde sağlıklı ilişkiler kurması muhtemeldir.

Bu çalışmada sonuç olarak ilkokul Türkçe ders kitabındaki öğrenme alanlarında bulunan değerlerin betimlemesi yapılmıştır. Ortaya çıkan sonuçlarda ders kitabında işlenen değerlerin öğrenme alanları açısından dengeli bir dağılım göstermediği saptanmıştır. Bu bakımdan gelecekte Türkçe ders kitabında öğrenme alanlarında değerlerin dağılımının orantısız olarak işlendiği düzenlemelerin yapılması önemli bir gereklilik olarak görülmektedir. Çünkü belirtilen on kök değerinin her birinin eşit oranda verilmesi çocukların da bu değerleri benzer oranda kazanmalarına fırsat tanıyabilecektir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar bağlamında yapılan bazı öneriler şunlardır:

- Uygulamaya yönelik olarak sınıf öğretmenlerine Türkçe derslerinde değerlerin kullanımının artırılması ve kazanımlarla ilişkilendirilmesini sağlamak için değerlerin standart bir kullanımı için çalışmalar yapılmalıdır.
- İncelenen ders kitabında sınırlı sayıda yer verilen adalet, dürüstlük ve saygı değerlerine daha fazla sayıda yer verilmesi için çalışmalar yürütülebilir.
- Araştırmacılara yönelik olarak Türkçe dersindeki akademik başarıya değerlerin kullanımının etkisini belirleyen deneysel çalışma yapılabilir.

Bu çalışmada sadece ilkokul dördüncü sınıf Türkçe ders kitabına yer verilmesi çalışmanın sınırlılıklarından biridir. Buna ilaveten sadece on kök değerinin incelenmesi bir diğer sınırlılıktır. Gelecekte yapılacak araştırmalarda ilkokulun tüm sınıf düzeylerinin birlikte ele alındığı dersler ele alınabilir. MEB’in (2017) yayımladığı Değerler Eğitimi Yönergesi’nde yer alan farklı değerlerin incelenmesi yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Aydın, M. Z. ve Gürler, Ş. (2014). *Okulda değerler eğitimi*. Nobel Akademi Yayınları.
- Baş, B. ve İnan Yıldız, F. (2015). 2. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerin okunabilirlik açısından incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 52-61.
- Belet, Ş. D. ve Deveci, H. (2008). Türkçe ders kitaplarının değerler bakımından incelenmesi. VII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu. Çanakkale: 2-4 Mayıs 2008.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Deniz, K. ve Karagöl, E. (2018). Değerler eğitimi açısından ortaokul Türkçe ders kitapları. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 244-255.
- Dongre, A. R., Deshmukh, P. R., Kalaiselvan, G., & Upadhyaya, S. (2010). Application of qualitative methods in health research: An overview. *Online Journal of Health and Allied Sciences*, 8(4), 1-5.
- Fırat, H., ve Mocan, A. (2014). Türkçe ders kitaplarındaki hikayelerde yer alan değerler. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(3), 25-49.
- Göksu, M. Z. (2018). *İmam hatip ortaokulları ile diğer devlet ortaokullarının değerler eğitimi açısından karşılaştırılması* (Yayınlanmamış doktora tezi). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi.
- Köse, E. Ö. ve Gül, Ş. (2020). Ortaöğretim 11. sınıf biyoloji ders kitabında sorumluluk değerinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(13), 1-15.
- Kuş Z., Meray, Z. ve Karatekin, K. (2013). İlköğretim 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 183-214.
- Merriam, S. B., & Tisdell, E. J. (2015). *Qualitative research: A guide to design and implementation* (4th ed.). John Wiley & Sons.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2017). Değerler eğitimi yönergesi. http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/34/39/749197/dosyalar/2015_02/09093609_degerleregitimi.pdf
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). Türkçe Dersi Öğretim Programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar). Erişim adresi: <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=663>
- Özkaya, F. ve Duru, A. (2020). Ortaokul matematik ders kitaplarında değerler eğitimi kapsamındaki değerlerin yer alma durumlarının incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 43-67.
- Öztürk, T. ve Özkan, Z. S. (2018). Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki metin ve görsellerin değerler açısından incelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 172-204.
- Susar Kırmızı, F. (2014). 4. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinde yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12(27), 217-259.
- Thomson, K. C., Oberle, E., Gadermann, A. M., Guhn, M., Rowcliffe, P., & Schonert-Reichl, K. A. (2018). Measuring social-emotional development in middle childhood: The Middle Years Development Instrument. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 55(2018), 107-118.
- Topal, Y. (2019). Değerler eğitimi ve on kök değer. *Mavi Atlas*, 7(1), 245-254.
- Türk Dil Kurumu (2011). Güncel Türkçe sözlük. <https://sozluk.gov.tr/>
- Yalçın, I. U. (2019). *İlkokul Türkçe ders kitabı, 4.sınıf*. Özgün Matbaacılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. Baskı). Sözkese Matbaacılık.